

Montessori təhsilinin prinsip və yanaşmasının peşətəmayül təhsilində faydaları.



Vahabova L.

ARTİ-nin Təhsildə məzmun, kurikulum və standartlar mərkəzinin Peşə və ömürboyu təhsilin proqramları şöbəsinin baş mütəxəssisi, Emal sənayesində, bacarıqların inkişaf etdirilməsi, Nəqliyyat və logistika sahəsində bacarıqların inkişaf etdirilməsi üzrə sahə komissiyalarının üzvü, Peşə və Kvalifikasiya Standartları üzrə ekspert, BƏT-in Azərbaycandakı daimi eksperti, kurikulum üzrə ekspert.

Dünya təhsil təcrübəsində "Montessori təhsili" anlayışı geniş yayılıb və tətbiq olunur. Bir çox inkişaf etmiş ölkələr təhsil sahəsində tərəqqini bu metoda borclu olduqlarını dilə gətirirlər.



"Montessori təhsili" nədir?

Klassik təhsil modellərindən fərqli olaraq, hər uşağın xüsusi və tək olduğunu əsas götürən bu təhsil metodu əsasən, 6 yaşacan olanlar üçün nəzərdə tutulub. Mütəxəssislər bir vaxtlar orta məktəbdə həyata keçirilən bu metodun bağçalarda tətbiqini xüsusilə önəmli hesab edirlər.

Dahilər yetişdirən təhsil metodu necə yaranıb?

Montessori sistemi 20-ci əsrlərin əvvəllərində meydana çıxdı. Hər uşağa ayrı-ayrılıqda tətbiq edilə biləcək pedaqogikanın əsasını İtaliyanın ilk qadın həkimi, pedaqoq Maria Montessori qoyub. Mariya 1870-ci ildə anadan olub. Qız həmişə yaxşı oxuyurdu və özünü o dövrün ənənəvi qadın karyerası ilə məhdudlaşdırmağa hazır deyildi. Senyorita Montessori İtaliyada həkim olmaq hüququ qazanan ilk qadın oldu. Peşəkar karyerasının əvvəlində Mariya əqli qüsurlu uşaqlar üçün ixtisaslaşdırılmış klinikada assistent kimi çalışıb. Məhz orada o, sonradan Montessori sisteminin əsasını təşkil edən pedaqoji prinsipləri tətbiq etməyə başladı. Mariya tərk edilmiş, tənha uşaqlara "oyuncaqlar" - muncuqlar, qırıntılar, karton qutular gətirdi. Bu obyektlər gənc xəstələrin marağına səbəb oldu və uşaqlar gözümüzün qarşısında sözün əsl mənasında "canlandılar". Görkəmli alimlərin didaktik materiallarından praktikada istifadə edərək, Mariya Seqin və İtarın əsərlərindən çox təsirlənərək, uşaqların psixoloji deyil, pedaqoji yardıma ehtiyacı olduğuna əmin oldu.

Təlim metodunun tarixi olduqca maraqlıdır. 1899-cu ildə Romada əqli geriliyi olan şagirdlərin dərstdən getdikcə geri qalması ilə bağlı həyəcan təbili çalınıb və onların zehni qabiliyyətlərini artırmaq məqsədilə xüsusi tədris metodları tətbiq olunub. Bu metodların tətbiq olunduğu bir qrup şagird imtahanda digər yoldaşları ilə bərabər səviyyədə nəticə göstərə bilirlər.

Çoxları bu uğuru qazana bildiklərinə görə sevincək olsalar da, Montessorini əqli inkişafı normal olan uşaqların bu rəqabəti uduzacaq qədər zəif olması düşündürüb.

O, 1907-ci ildə əqli inkişafı yerində olmayan şagirdlər üçün açdığı uşaq evində məktəblilərin nəyi xoşlayıb-xoşlamadıqlarını müəyyənləşdirib. Məlum olub ki, şagirdlər mükafat, imtahan, cəzalara nifrət edir. Bunların əvəzində isə səhvləri yanlış edərək sınaqdan keçirməyi, sərbəst seçim imkanını, sərbəst şəkildə sosial əlaqələr qurmasını, kitabsız oxuma və yazmağı sevirilər.

Gələcəkdə Mariya xəstə uşaqlarla işləmək üçün müəllimlər hazırlayan Ortofreniya İnstitutuna rəhbərlik edəcək. İnstitutda o, tələbələrle dərslərini davam etdirəcək, onun metodlarının işlədiyinə, Montessori sistemində təhsil alan uşaqların əla nəticələr göstərdiyinə bir daha əmin olacaq.

Montessori tədqiqatlarını davam etdirəcək və zaman keçdikcə "həssas dövrlər" adlanan dövrləri - uşağın müəyyən bilikləri mənimsəməyə ən çox həssas olduğu dövrləri kəşf edəcəkdir.

Montessori metodu o qədər uğur qazandı ki, zaman keçdikcə Milanda, Cenevrədə və Vyanada "Uşaq evləri" açıldı, İsveçrənin Tiçino kantonunda isə bütün məktəbəqədər təhsil müəssisələri yeni sistemlə fəaliyyət göstərməyə başladı.

1929-cu ildə Mariya və oğlu dünyanın iyirmidən çox ölkəsində fəaliyyət göstərən Beynəlxalq Montessori Assosiasiyasını (Association Montessori International) təşkil etdilər.



"Montessori"ni digərlərindən fərqləndirən nədir?

Montessori tədris metodunun şərtlərinə görə, hər uşaq və yeniyetmə özəldir. O, şəxsiyyətdir və sərbəst seçim imkanı var. Burada səhvlərin aradan qaldırılması uşağın öz səhvini tapması ilə reallaşır. Bir sözlə, Montessori təhsil sistemi şagirdə yetərinə sərbəstlik vermək yolu ilə onun şəxsiyyət kimi inkişafını təmin edir. Sözügedən tədris metodu Finlandiya, Almaniya kimi ölkələrdə xüsusi geniş yayılıb. Günümüzün bir çox dahiləri də elə bu tədris metodundan yararlanıblar.

Montessori üsulunun yetişdirdiyi dahiləri təqdim edirik:

- Lari Peyc ve Sergey Brin –Googlenin qurucuları;
- Tomas Edison- elektrinin banisi;
- Ceff Bezos – Amazon.com-un yaradıcısı;
- Stiv Vozniak – Apple şirkətinin qurucu ortaqlarından biri;
- Uill Raytt – "The Sims" kompüter oyununun yaradıcısı;
- Anri Ford –Maşını kəf edən şəxs;
- Cimmi Uels – Vikipedianın yaradıcısı;
- Qabriel Qarcia Markes – Nobel mükafatçısı, Kolombiyalı yazıçı;
- Katerina Qraham – "Washington Post" qəzetinin keçmiş sahibi;
- Anne Frank – II Dünya müharibəsində tutduğu günlüklərlə məşhurlaşan yazar.

Göründüyü kimi Montessori tədris metodundan yararlanan əksər şəxslərin bir ortaq cəhəti var: onların uğurları bir yaradıcı, tutarlı ideyanın əsasında qoyulub. Bunları nəzərə alaraq, dünyanın bir çox ölkələrində tətbiq olunan Montessori tədris metodunun şagirdləri necə yaradıcı istiqamətdə böyütdüyünü anlamaq olar.

Montessori metodu, uşağın didaktik cəhətdən hazırlanmış mühitə arxalanaraq müstəqil şəkildə inkişaf etdiyi pedaqoji sistemdir. Montessori pedaqogikası pulsuz təhsil, uşağın təbii psixoloji, sosial və fiziki inkişafı ideyalarına əsaslanır.

Montessori sisteminin əsas prinsipləri:

- “Mənə bunu özüm etməyə kömək et”dir. Yetkinlər mentor kimi deyil, köməkçi kimi çıxış edir. Müəllim-tərbiyəçinin vəzifəsi uşağın maraqlarını müəyyən etmək və ona maraq dairəsini öyrənmək və öyrənmək üçün əlverişli şərait yaratmaqdır.
- “Tənqid və qadağalar qadağandır”. Uşaq öyrənərkən səhv edə bilər. Hər bir uşağa bacarıqlara yiyələnmək üçün fərqli vaxt lazımdır.

- “Müəyyən davranış qaydalarına əməl etməyinizə əmin olun”
Məsələn, uşaq bir əşya (kitab, oyuncaq və s.) götürərək onu geri qoymalıdır. Uşaqlar fəaliyyət növlərini özləri seçirlər və hazırda maraqlandıqları “zona” ilə məşğul olurlar.



Montessori ilk növbədə erkən inkişaf üsuludur. Dərslər sahələrə bölünmüş otaqda keçirilir:

- təbiət elmləri sahəsi
- həyat üçün praktiki bacarıqlar sahəsi
- dilçilik
- riyaziyyat və duyğusal zonaları

Bu anda onu maraqlandıran sahəni uşaq özü seçir. Dərslər maksimum iştirakla keçirilir, uşaqlar asanlıqla və məmnuniyyətlə öyrənirlər. Biliyin qiymətləndirilməsi və ya həmyaşıdları ilə rəqabət olmadığı kimi, hər kəs üçün məcburi olan vahid proqram yoxdur.

Oyun otağındakı bütün əşyalar elə yerləşdirilir ki, şagirdlər özləri onları götürə bilsinlər. Üstəlik, hər bir element yalnız bir nüsxədə mövcuddur və ilk götürən şagird digər şagirdlə paylaşa yada birgə öyrənə bilər. Şagirdlərə mebelləri köçürməyə və özləri üçün rahat yer seçməyə icazə verilir, lakin başqalarını narahat etməmək üçün mümkün qədər az səs-küy yaratmağa çalışmaq vacibdir.

Əksər fəaliyyətlər incə motor bacarıqlarının və hisslərinin (qoxu, toxunma, dad, eşitmə) inkişafına yönəldilmişdir, çünki Montessori bunun zəka, nitq, yaddaş və diqqətin inkişafına töhfə verdiyinə inanırdı.

Müəllimin işinin mahiyyəti ikinci dərəcəlidir, vəzifəsi şagirdi maraqlandırmaq və onun fikrini tətbiq etmədən inkişafına kömək etməkdir.

Sınıf otağı xüsusi hazırlanmış mühit təşkil edən zonalara bölünür. Montessori texnologiyasına görə kosmos çox mühüm rol oynayır. Otaq yüngül, geniş və sakitləşdirici rənglərlə bəzədilməlidir. Hər bir zona müvafiq bacarıqları inkişaf etdirmək üçün lazım olan materiallardan ibarətdir. Ən kiçik şagirdlər üçün belə, bütün obyektlər göz səviyyəsində yerləşir və onları hərəkətə dəvət edir.

Montessori sistemi ilə işləyən qruplar müxtəlif yaşlardadır. Kiçik və böyük uşaqlar eyni mühitdə birlikdə yaşayır, həm liderlik keyfiyyətlərini nümayiş etdirmək, həm də qayğı və qarşılıqlı yardımı öyrənmək imkanı əldə edirlər.

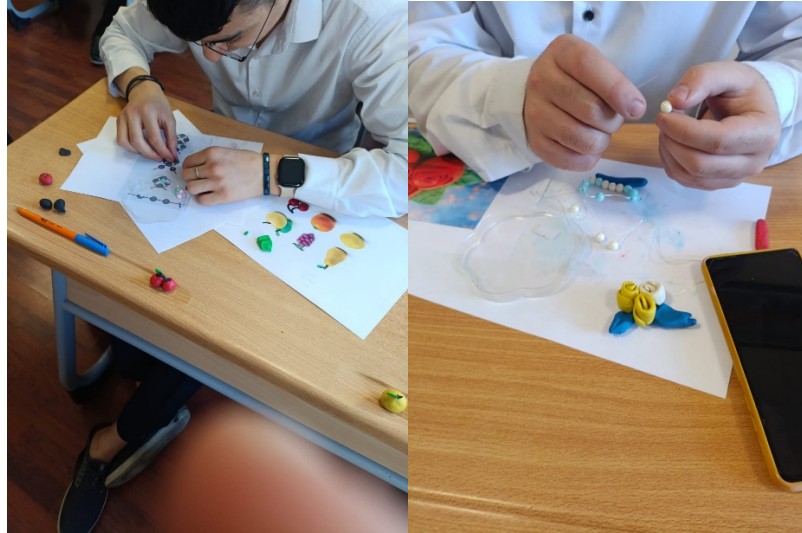


Montessori sisteminin müsbət və mənfi tərəfləri.

Hər hansı bir pedaqoji metod kimi, Montessori sisteminin də müsbət və mənfi cəhətləri var. Montessori sisteminin əsas üstünlüyü ondan ibarətdir ki, şagirdlər heç bir məcburiyyət olmadan, zövqlə və maraqla öyrənirlər, çünki hər kəs öz seçdiyi fəaliyyətlə məşğul olur. Sistem effektiv işləyir: araşdırmaya görə (Science jurnalı, 2016), Milwaukee şəhərindəki (Viskonsin, ABŞ) Montessori dövlət məktəbinin şagirdləri adi dövlət

məktəblərində oxuyan uşaqlarla müqayisədə ən çox koqnitiv, akademik, sosial və davranış bacarıqları üzrə yüksək bal nümayiş etdiriblər.

Montessori uşaq bağçalarının və məktəblərinin şagirdləri başqalarına hörmətlə yanaşır, danışqlar aparmağı bilir, özlərini məşğul saxlaya bilirlər və yaxşı praktik bacarıqlara malikdirlər.



Bununla belə, bir çox valideynlər üçün Montessori metodunun çatışmazlıqları kritikdir. İlk növbədə, yaradıcılıq bacarıqlarının formalaşmasına və fiziki fəaliyyətə kifayət qədər diqqət yetirilmir. Montessori sistemində əsas şey zəkanın inkişafıdır. Müstəqilliyin aşılması və müəllimin gələcəkdə mentor və avtoritet kimi yox, köməkçi kimi qəbul edilməsi adi məktəbə keçid zamanı müəyyən çətinliklər yarada bilər. Rol oyunlarının olmaması narahatedicidir. Montessori qruplarında şagirdlər danışqlar aparmağı öyrənirlər, hər kəs müstəqil şəkildə oxuyur. Həmçinin, valideynlər arasında bəzi narahatlıqlar qiymətlərin və proqramların olmaması ilə bağlıdır.

Montessori sistemi kimlər üçün uyğundur?

Montessori sistemi, ilk növbədə, fərdi yanaşmanın vacib olduğu uşaqlar üçün, öz sürəti ilə təhsil almağa verdiş edən şagirdlər üçün uyğundur. Maraqlı fərdiyyətçilər, ünsiyyət bacarıqları inkişaf etmiş uşaqlar, müstəqil və azadlığı sevən oğlan və qızlar, bir qayda olaraq, Montessori mühitində özlərini rahat hiss edirlər.

Həddindən artıq aktiv, narahat uşaqlar üçün olduqca çətin ola bilər.

Əksər hallarda sosiallaşma problemləri olan uşaqlar üçün Montessori sistemi göstərilir. Proqram öz aralarında kifayət qədər ünsiyyəti təmin etmədiyinə görə, belə uşaqlar üçün başqaları ilə ünsiyyətdə çətinliklər daha da arta bilər.

Bütün çatışmazlıqlara baxmayaraq, Montessori sistemi illər ərzində populyarlığını itirməmişdir. Öyrənmək bacarığı və müstəqil dünyagörüşü müasir dünyada uğur qazanmaq mümkün olmayan bacarıqlardır.



Montessori prinsiplərinin peşə təhsilində tətbiqi.

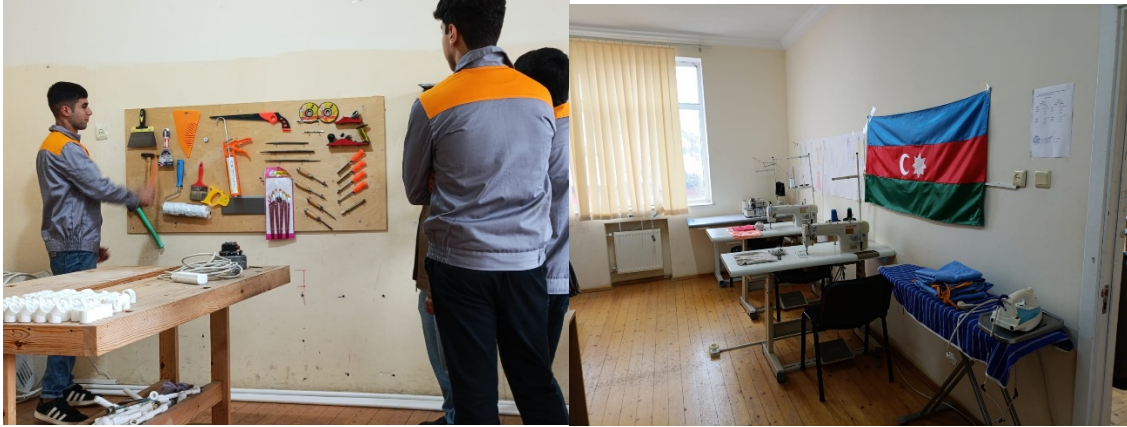
Bu yanaşma əsasən özəl olsa da, bir çox müasir tədris ocaqlarında tətbiq olunur. Peşə təhsili alan şagirdlər üçün Montessori metodunun əsas prinsiplərini tətbiq etməklə, onların peşə bacarıqlarını inkişaf etdirmək və müstəqil öyrənmə qabiliyyətlərini artırmaq mümkündür. Aşağıda Montessori metodunun peşə sahəsində tətbiqinə dair bəzi əsas prinsiplər və yanaşmalar verilmişdir:

1. Müstəqillik və öz-özünə öyrənmə:

- Tələbələrə praktiki fəaliyyətləri müstəqil şəkildə yerinə yetirmək imkanı verilir.
- Praktiki təcrübələr və layihələr vasitəsilə öz-özünə öyrənmə təşviq edilir.

2. Hazırlanmış mühit:

- Tədris mühiti peşə sahəsi üzrə zəruri avadanlıqlar və materiallarla təchiz olunur.
- Sinif otaqları və emalatxanalar şagirdlərin sərbəst fəaliyyət göstərə bilməsi üçün uyğun şəkildə təşkil edilir.



3. Praktiki təcrübə və bacarıqlar:

- Tələbələr təcrübə və praktiki bacarıqları vasitəsilə öyrənirlər.
- Laboratoriya və emalatxanalarda müxtəlif peşə sahələri üzrə praktik fəaliyyətlər həyata keçirilir.

4. Tələbə mərkəzli yanaşma:

- Tədris proqramı şagirdlərin fərdi maraq və ehtiyaclarına uyğun olaraq fərdiləşdirilir.
- Şagirdlərin öz maraqlarına uyğun fəaliyyətləri seçməsi təşviq edilir.

5. Təcrübəyə əsaslanan öyrənmə:

- Şagirdlər materiallarla işləyərək və praktiki fəaliyyətlər vasitəsilə öyrənirlər.
- Real həyat problemlərini həll etmək və layihələr üzərində işləmək vasitəsilə öyrənmə prosesi zənginləşdirilir.



Montessori yanaşmasının peşə təhsilində faydaları.

1. Praktiki bacarıqların inkişafı:
 - Şagirdlər real avadanlıqlar və materiallarla işləyərək peşə bacarıqlarını inkişaf etdirirlər.
 - Praktiki təcrübələr vasitəsilə nəzəri biliklər daha yaxşı mənimsənilir.
2. Müstəqil öyrənmə və problemlərin həlli:
 - Şagirdlər müstəqil fəaliyyət göstərərək öz öyrənmə proseslərini idarə edirlər.
 - Problemlərin həlli və yaradıcı yanaşma bacarıqları inkişaf etdirilir.
3. Motivasiya və marağın artması:
 - Tələbələr öz maraq sahələrinə uyğun fəaliyyətləri seçərək öyrənmə prosesinə daha çox cəlb olunurlar.
 - Tədris prosesi daha motivasiyalı və maraqlı hala gəlir.
4. Əmək bazarı üçün hazırlıq:
 - Tələbələr real iş şəraitinə uyğun praktiki təcrübələr qazanırlar.
 - Peşə bacarıqları və iş verdişləri inkişaf etdirilir.



Peşəməyül təhsilində Montessori yanaşmasının tətbiqi

1. Emalatxana və laboratoriyaların təchizatı:

- Müasir avadanlıqlar və alətlərlə təchiz olunmuş emalatxana və laboratoriyalar yaradılmalıdır.
- Tələbələrin sərbəst şəkildə avadanlıqlardan istifadə etməsi təşviq edilməlidir.

2. Praktiki layihələr və təcrübə proqramları:

- Şagirdlərə real layihələr üzərində işləmək imkanı verilməlidir.
- Müəssisələrlə əməkdaşlıq edərək təcrübə proqramları təşkil edilməlidir.

3. Şagirdlərin fərdi inkişafına dəstək:

- Hər bir şagirdin fərdi inkişafını dəstəkləyən fərdiləşdirilmiş tədris proqramları hazırlanmalıdır.
- Hər bir şagirdin maraqlarına, sürətinə və bacarıq səviyyəsinə uyğun dərs proqramları tərtib olunur.

4. Şagirdin müstəqilliyi:

- Şagirdlər öz tədris yolunda qərar vermək və öyrənmə proseslərini idarə etmək üçün təşviq edilir. Məsələn, peşəməyüllü siniflərdə şagirdlər öz işlərini planlaşdırmağı və həyata keçirməyi öyrənirlər.

5. Fərdi portfoliolar:

- Şagirdlərin hər biri öz irəliləyişlərini və layihələrini izləmək üçün xüsusi portfoliolar hazırlayır.

6. Praktik fəaliyyətlərə fokuslanma

- Montessori yanaşmasının əsas elementlərindən biri praktik işlərə üstünlük verməkdir. Peşətemayüllü siniflərdə bu, şagirdlərin dərsləri praktiki iş yerlərində tətbiq etməsi ilə uyğunlaşır.

7. Əl bacarıqlarının inkişafı:

- Qaynaq işləri, kulinariya sənəti, texniki dizayn və s. kimi sahələrdə şagirdlər "əllə öyrənmə" prinsipi ilə təlim keçirlər.

8. Simulyasiya və real təcrübə:

- Real iş şəraitinə uyğun mühitlər yaradılaraq şagirdlər təcrübə qazanır, məsələn, mexaniklər üçün emalatxanalar və ya aşpazlar üçün təlim mətbəxləri.



Təlim mühiti.

1. Təşkil olunmuş və estetik mühit:

- Montessori metoduna əsasən, öyrənmə mühiti şagirdləri cəlb etməli və onları motivasiya etməlidir. Peşətemayüllü siniflərdə bu, şagirdlərin iş yerlərini təmiz və səliqəli saxlamasına, alət və materiallardan məsuliyyətlə istifadə etməsinə şərait yaradır.

2. Tədris vasitələrinin keyfiyyəti:

- Təhsil mühitində istifadə olunan vasitələr sadə, funksional və təbii olmalıdır. Məsələn, aşpazlıq qrupları üçün təbii materiallardan hazırlanmış mətbəx ləvazimatları istifadə edilə bilər.

Öz-özünə öyrənmə

1. Müstəqil iş prinsipi:

- Şagirdlər müəyyən bacarıqları öz sürətləri ilə öyrənir, müəllim isə yalnız bələdçi rolunu oynayır.



2. Təkrarlanma və praktika:

- Peşətəmayüllü siniflərdə şagirdlər bacarıqlarını tam mənimsəyəne qədər təkrarlamaq üçün azadlıq əldə edirlər.

3. Həllər tapmaq bacarığı:

- Şagirdlərə problemləri həll etmək üçün müxtəlif üsullar sınamaq imkanı verilir. Məsələn, elektrik təhsili kurslarında şagirdlər quraşdırma və nasazlıq tapma üzərində işləyə bilər.



Hərəkət və təcrübə vasitəsilə öyrənmə

Montessori fəlsəfəsi hərəkətin öyrənmə ilə əlaqəli olduğunu vurğulayır. Peşətəmayüüllü siniflərdə bu prinsip mexaniki işlər, əl sənətləri, laboratoriya işləri və texniki layihələr vasitəsilə tətbiq edilir.



1. İnteraktiv fəaliyyətlər:

- Şagirdlər qrup işlərində iştirak edərək həm sosial, həm də texniki bacarıqlarını inkişaf etdirirlər.

2. Müəllim bələdçi kimi:

- Peşətəmayüüllü siniflərin müəllimləri ənənəvi şəkildə dərs verməkdən çox, şagirdlərə iş prosesində bələdçilik edir və onları müstəqilliyə təşviq edir.

3. Fasilitator rolunda tədrisçilər:

- Şagirdlərin öz suallarını yaratmasına, araşdırma aparmasına və cavab tapmasına şərait yaradılır.

Sosial və emosional inkişaf

Qrup layihələri və əməkdaşlıq şagirdlər arasında ünsiyyət və əməkdaşlıq bacarıqlarını gücləndirir. Şagirdlərə özlərinə inam və problemlərə kreativ yanaşma inkişaf etdirmək öyrədilir. Şagirdlərə kiçik biznes modelləri yaratmaq, məhsul istehsalı və ya müştəriyə xidmət layihələri təqdim edilir. Bir neçə peşə sahəsi üzrə bacarıqların bir layihədə birləşdirilməsi (məsələn, dizayn və marketinq).

Montessori prinsipləri ilə zənginləşdirilmiş peşətəmayüüllü siniflər, şagirdlərə həm müstəqillik, həm də yüksək səviyyədə məsuliyyət qazandıraraq onları iş həyatına daha yaxşı hazırlaşdırır. Bu yanaşma,

xüsüsən praktiki və yaradıcı sahələrdə karyera qurmaq istəyənlər üçün çox uyğundur.